Ибр. 3912

26

Народни устанци у Грчкој и песник Бајрон

Данашње борбе у Грчкој, данашња неслога Грка пече људе по белом свету. Некада је слична неслога, у древна времена, песника Омира; и много столећа касније једног пламеног и племенитог песника туђе крви и порекла. Данашње борбе Грка за демократију потсећају на давно-давне немире и распре у тој класичној земљи свега па и политике, где је први пут стављен оштар нагласак на реч *демос*, народ, (у вези са речју кратиа, управљање,) и одакле је грчка реч *демократија* пошла по целом свету, ушла у све речнике прогреса политичког и друштвеног. За невољу, грчке су речи, и грчка је традиција и у речима олигархија, плутократија, (охлократија,) аристократија, тиранија. Стари Грци су били народ чији су мислиоци и државници први пут добро умели употребити разум, али су га понекад, (и државници и народ,) знали и најгоре злоупотребити. И ето тако та мала земља, са огромном историјом политичком и културном, данас опет кува и ври, и купа се у крви грчкој на обадве стране фронта. Омир је живео девет, можда и свих десет столећа пре Христа, а у ИЛИЈАДИ имамо тек комадић Тројанског рата, а велики комад ината и гложења између Агамемнона и Ахила, са свакојаким грозним и срамним последицама од тога, са познатом чињеницом: да она двојица, на два краја Тројанског фронта, пркосе, састају се да би се свађали и један другог ружним именима називали, док Тројански јунак Хектор међутим тамани обе стране, и Атрејце и Пелејце. [Нека ствар пропада, нека инат живи! Познајемо то добро и ми други Балканци.] А заљуљаће се најзад славни "Ахил човекоубица" по личном расположењу: кад Тројанци убише драгог му Патрокла, зарише тиме нож у срце и Ахилу, онда је јунак рикнуо, скочио, дао пуну меру херојства, помогао општу ствар изведавши пре свега личну освету. Али, с друге стране, има већ у ИЛИЈАДИ трагова демократских навика: договарање, дебатне речи, заједничке одлуке, попуштање пред паметнијим и разложитијим. Дакако, прекида Агамемнон понекад сасвим аутократски договарања колектива; али, понекад, како Омир лепо каже, "савија и он своју душу" пред вишим и бољим. Чак и богови, који су онда ходали по земљи и плели се у све људске ствари, и они излажу, предлажу образлажу своје намере. Изузетак чини Зевс, прави тиранин, али и он понекад осети да зло ради, и бива потиштен и кајан.

Пратимо данашње борбе у Грчкој, и враћамо се мишљу у почетне деценије XIX века, у епоху озбиљних устанака на Балкану против силе и тираније отоманске. И сећамо се, ми Срби, да је Србија прва почела, да је јаче запламтела од Грчке, више херојских жртава дала, лепше песме о устанку оставила, далеко лепше но грчке народне песме истога смисла, али се много касније од Грчке ослободила; моћније силе јој нису прилазиле у помоћ, а и њу су временом балкански инати и гложења стали подривати. И сећа се човек дивног момента у грчкој историји устаничких времена: угледан туђинац, независан, богат, млад, даровит, бучно славан песник осећа занос и потребу да после слободарске своје поезије постане стварно војник, буде борац за слободу подјармљеног грчког народа. Бајрон није могао да верује да Грчка, постојбина давно већ републикански уређених земаља и градова, давно навикла да удара против тирана и тираније, давно моћна да се служи мишљу као и оружјем, није могао веровати да две завађене Грчке, источна и западна, неће моћи да се споразумеју и уједине, неће из својих сила ударити и раскинути ланац. Бајрон даје у грчки устанак двадесетих година све што је још имао од посела и новца, даје невероватно стрпљење, племените и скупе енергије. И поред свих искушења и разочарања истрајава до краја, војнички и мушки; по лепој енглеској норми, не напушта дужност до смрти. Веровао је у грчки темперамент, веровао у силу грчког ума, писао у једном писму са одушевљењем о дивној речи, баш поводом Грчке реченој речи сер Е. Драмонда: "Ко неће да мисли, бигот је; ко не сме да мисли, роб је".

Џорџ Гордон лорд Бајрон рођен је 1788-е у Лондону, дакле врло далеко и од Кефалоније и Ахелије чија је имена тако усрдно изговарао као студент, и исписивао као песник. Живео је Бајрон свега тридесет шест година, и за то кратко време двапута путовао у Грчку, оба пута с планом, са претспремом интелектуалца и уметника. Први пут је кренуо на дуго кружно путовање не само

Грчке ради, него са одлуком да непосредно упозна, разуме, и заволи неке народе који су му се чинили нарочито историски предодређени за велика владања и страдања, пошао је са жељом да мозгом и емоцијом схвати Шпанију, Балкан са Грчком, Италију са Римом, и део Турске са дужим бављењем у Цариграду. Кренуће Бајрон на то путовање 1809-те. Њему је тада тек двадесет једна година, али све плаховите енергије талента и карактера већ су на помолу. Много раније већ почео је да воли авантуру, мах, пркос, па и лудост, провокацију ради провокације, али као сви заиста велики људи имао је моћ владања собом. Он је уредно и добро свршио средњу школу, отишао у Кембриџ, био добар ђак, узео степен академски и диплому, и онда се тек укрцао и на дуго, трудно и опасно путовање, па затим и у велику поезију. Познати су његови, господарски стихови над страшћу срца, иако је врло рано већ био и жесток љубавник:

> Још последњи дубок уздах Љубави и Теби,
> И онда натраг у живот труда и рада...

Има лепа енглеска реч упућена песницима: Прво мисли, па онда певај. Бајрон је по свом властитом нагону радио тако: кренуо је у високу школу историје и живота пре но што ће се окушати на првом великом спеву. Брод једрењак којим се отиснуо од Британске обале клизио је и летео ваљда и од крила младога песника, једног свега неситог младића коме ништа не стоји на путу као препрека јер ништа на свету њему препрека не може бити. Младић изузетно лепа лика и јаке интелигенције, чаробник да привуче човека и животињу, пусто здрав и слободан, праћен једним пријатељем, и, тада, по лордовски, двема слугама и замашним пртљагом, морао је на оној палуби, међу једрима, изгледати као неки од оних Шекспирових чаробних краљева којима нико не зна краљевство, а свако зна моћ. Спремао се млади слободар да тиранину-Селџуку и робовима-народима погледа лицем у лице. Као да је слутио да ће, касније, постати садруг и карбонара у Италији, и Сулиота у Грчкој.

После Шпаније, Бајрон се неће искрцати у неком грчком пристаништу. Према оној шаљивој пословици: с црквом око крста, он ће ући у Албанију, издржати мучно и дуготрајно верање по суровој, дивљој и опасној земљи Арнаута у коју дотле ваљда нико није ишао ни разоноде ни студије ради. Тим сухим и напорним путем ће се Бајрон најзад спустити у Грчку. Двадесет једна година, савладана Албанија, јак песнички дар и немир, вихровит темперамент — које чудо да су стихови за први Бајронов еп ПУТОВАЊЕ ЧАЈЛДА ХЕРОЛДА потекли као лава још за прве године путовања. Риме и метар нису од велике правилности, али су од велике даровитости. Читалац, понесен и ношен млазевима мисли и емоција, клизи преко неправилности као мек, јак талас преко хридина. Тек прва младост, а који утврђени појмови о проблемима херојства и части, о судбинама народа; о лепоти борби за слободу и достојанство. Не шали се младић са идејама о независности, нити са идејама о сатирању тираније, нити са презирањем свега "ниског на високим ~~положајима~~ положајима". У оно доба, у она времена класа и привилегија, није Бајрон могао имати према широким слојевима народа однос какав се много касније тек почео мучно израђивати, али је, као и његови ватрени следбеници, такође племићи, Пушкин и Љермонтов, искрено тражио достојанство и правду и над циганским чергама, а пут слободној мисли пробијао без сваког обзира према Богу или краљу. Зна се за његов стих у којем се усудио преврнути речи британске химне "Боже спаси краља" — "Боже спаси народ, и прокуни краља". И зна се за низове стихова о лорду Елџину, који је однео у Енглеску велике количине дивних мраморних фрагмената из Грчке, нарочито за стих да: "Слободна Британија пљачка једну крваву земљу". Добро је знао сасвим млади Бајрон историју света, и савремене политике, и његови стихови у ЧАЈЛД ХЕРОЛДУ прште од смелости, од патетике и од сатире.

Напоменусмо да је Бајрон двапута ишао у Грчку. Други пут је стигао тамо зрео човек, тридесет пет година стар, пун знања и искуства, пун славе од поетских победа, пун и разних горчина, можда кајања, можда оних последњих пркоса пред стварима које се више не могу изменити и поправити, а пред којима охоли тврди карактер неће сам да се измени и поправи. Но други пут је Бајрон дошао у Грчку можда већ и доста — не зна писац шта да напи о човеку свега 35 година старом — можда доста похаран од живота и рада. Бајронови велики спевови јесу романтика, али су и динамика и енергија. То има кости, крв, и живце, то је темељно подзидано знањима и размишљањима о стварима. А лични живот Бајронов — олуј, бура, уклета самоћа, пркосна откинутост од ~~[illegible]~~ сваке помоћи ~~тај брод не тоне и не тражи помо помоћ~~. Тридесет пет година — а један пријатељ пише: да је дивна гргурава (Бајронов) коса добро поседела, а лепота прилично усахнула. Бајрон ће у својој последњој песми, о свом тридесет шестом ~~рођендану~~ рођен-дану, исто то лепше казати: "По данима мојим зажутело лишће". Што је још желео тај ~~[illegible]~~ подривени човек. ~~било је [illegible]~~ Што је још остало, било је: војник, јуриш, слобода, војнички гроб.

Између два путовања у Грчку има у животу Бајронову — шта друго и може бити у тако немирну животу — још једно путовање. Бајрон ће двадесет седам година стар, отићи из отаџбине да се никада више у њу не врати. Разлози: лични и друштвени; оправдани и романтички завитлани и после из иностранства још сатирама потхрањивани. Али као никоме, ни овом пустом самоизгнанику није било лако оставити све крвно и родно заувек, градити се ближи Грчкој и Италији него родној Британији. Своју бившу жену није баш лепо помињао, али је до краја писао неке стихове о годишњици венчања и ~~[illegible]~~ растављања. Своју малу ћеркицу није никада видео, није прегорео да нађе начин да је види; али је при умирању мислио на њу. Растанак од родне земље, која у себи закључује све остало, морао је Бајрона тиштати, (иако је увек противно писао!) ~~[illegible]~~ На почетку првог дела ЧАЈЛД ХЕРОЛДА имамо ванредно лепу, меку лирску песму: растанак Чајлда Херолда од Британских стена над морем. Млади Бајрон се већ при првом свом путовању романтички јуначио за неку срџбу према завичају — али, кад се обала Британска стаде брисати из вида, Чајлд Херолд дохвата лиру и пева родном крају „лаку ноћ"; и у певању том има можда јачег трепета и туге и слутње него у предсмртној песми у којој је Бајрон животу казао ~~[illegible]~~ „лаку ноћ." Пева Чајлд Херолд:

Збогом, ој збогом! Обала родна
Брише се над водама плавим;
Уздише ветар ноћи, урлају таласи,
И кричу галебови дивљи.
Сунце, ено тамо, над морем, седа —
Његовим ћемо трагом даље.
Међутим, збогом остај њему и теби
Родна моја земљо — лаку ноћ!

У познијим годинама, 1820-те, пише Бајрон станце у којима долази до израза

„Нов завичај" Бајронов постаће Италија; разни њени градови, по којима ће самоизгнаник свакако ~~[illegible]~~ скитнички, а и „~~[illegible]~~ лордовски са намештајем, коњима, библиотеком, слугама потреба песника да некако гласно рече и гласно правда борбу сина једне нације за слободу других нација и других земаља:

Ако човек на дому нема да се бори за слободу,
Нека се бије за слободу народа-суседа.
Нека се сећа славе Грчке и Рима старог —
И прими хитац у главу за ревност своју.

Ти мало мутно мотивисани редови свршавају се с политичким обртом:

У бој за слободу, дакле, где год можеш!
И ако те не убију, не обесе те,
Подариће ти барем племство.

Уосталом, принцип да се брани слобода где било, и где је прилика, аксиоматички је био правилан, и остао, јер је човечанство још увек свет који заробљава, угњетава, тиранише. Сем тога, Британија је била слободна, и Бајрону је само остајало да је потсећа где је и кад је помагала туђе инвазије. Најзад, песник са дубоким историским и светским немирима не може ни остати регионалан и локалан. А ако је тако, онда поезија једва може ронити дубље у борбе политичке, друштвене и културне него што (је рођене у ~~[illegible]~~ (садашњицу) прошлост Грчке и Рима, и у Бајроново доба, у садашњицу Грчке и Италије, ~~сва~~ у знаку окупација. Да, Бајрон је знао у оригиналу Омира, Вергилија, Пулчија, Дантеа; видео је Италију, Грчку и Стамбол, и то му је и требало за његов драмски и херојски темперамент, и за такву поезију: рика таласа, судар штитова и копаља, урлици живих и умирућих, пророштва и клетве, велике сцене и велике речи. То му је требало да би, од времена на време, за десетак дана исписао до две хиљаде стихова.

Остависмо младог Бајрона на првом путовању у Грчку, у Албанији. Ту је куснуо, са задовољством, од свега што је егзотика, опасност и луда храброст, поетисана пљачка и харамилук. Забележио је у Дневнику ~~стенио је запис о~~ песму Арнаута хајдука, најмљених бораца сад код Грка, сад код Турака, сад код сепаратисте Али паше:

Сви што смо из Парге, разбојници смо,
разбојници смо ...

У ЧАЈЛД ХЕРОЛДУ имамо врло живе сцене о ~~[illegible]~~ изгледу Арнаута, о обичајима, песмама и играма њиховим, нарочито о хајдучким ставовима и поступцима њиховим, о суровом планинском моралу који, наравно, није никакав морал, али је прилично по укусу романтичара песника, доказ да велика храброст додирује свирепост и кад је херојска (храброст) и кад је разбојничка и пљачкашака. Потсећали би Арнаути Бајрона покашто на Шкоте планинце, Хајлендере, али ово је ипак било друкчије и по костиму и по оружју и по начину живота. Волели су (сва три) племића, Бајрон, Пушкин и Љермонтов, дивљину: дивљина мирише на просторе и слободу, може се пуцати ради одјека, не може се умрети друкчије него јуначки. На два места у ЧАЈЛД ХЕРОЛДУ поновио је Бајрон стихове (како) ~~што~~ се Арнаути, уз плаховиту мушку игру, соколе на бој:

Тамбурџи, тамбурџи! узбуна твоја
Срца нам крепча, рат нам обећава.

Хеј силиктару, мач из корица!
Тамбурџи, добуј, рат обећавај!

Ка обали одосмо, ој планине, где те —
И до виђења победници, или никако.

Бајрон је можда имао нагонску потребу да пре мирних, свечаних станца о Грчкој и сам мало "протамбурџија". У Грчку када је прешао, осетио је страшан шок прошлости и садашњости, видео чуда и покоре турске над класичном земљом мисли и уметности, доживео (да угледа) како ~~[illegible]~~ Селџуци газе по (Акропољу,) Аристотелу и Есхилу, видео стару Хеладу као пашалук и санџак, као рају и робље. Морао је, мраморно блед и (иначе, још побледети и) ~~[illegible]~~ стиснутих зуба (изговарати поклич) ~~[illegible]~~ устаничке ~~[illegible]~~ песме грчке: ~~Деуте пај~~ Деуте паидес тон Хеленон. Међутим, овакве је станце писао о Грчкој у ЧАЈЛД ХЕРОЛДУ:

Лепа земљо Грка, минулог поноса тужна слико.
Бесмртна си иако те нема, велика си, иако си пала.
А ко ће сабрати и повести разбијену ти децу,
Ко прекинути робовање и сувише трајно?

Душе слободе!......
Некад са Тразибулом и његовом четом,
Да л' слутити си мог'о несрећу што сада
Тамом прекрива атичке низије зелену лепоту?
Ал сада, не као тада, тридесет тирана да држе ланац,
Сваки клипан је сада господар над тобом!

О робље од рођења до смрти, робље у речи и делу,
о одвучени људи,
За страним оружјем, за помоћу уздишете —

Сами зар не смете на бес тиранина?

Хеј, робови по наслеђу, ово зар не знате:
Ко слободу хоће, сам мора на јуриш,
Својим рукама победу мора отети!
Хоће ли Гал, или Москов да вас дигне? Не!
Вашег пљачкаша, да, сатрти могу они,
Ал олтар слободе неће за вас бити.

О сени Хелиота, ударите ви на душманина!
Земљо Грка, промени господаре — све је још исто:
Дан славе био и прошо, ал не године срама.

Бајрон је по својој навици одмах прионуо да учи говорни грчки језик. Помогло му је знање класичног грчког језика. Убрзо је тачно превео, и у Чајлд Харолда унео, две популарне грчке песме, једну љубавну, коју обично певају младе девојке, и већ поменуту грчку "марсељезу", ~~коју је~~ спевао познати револуционар Рига из Фере, који је и живот свој положио за грчку слободу.

Устајте, синови Грчке!
Час славе је био и прошо —
Потомци те старине,
Покажите од ког сте рода.

У даљим станцама (о Грчкој) описује Бајрон покладе, и раскалашно весеље Грка пред строги пост источне цркве. То ће бити прилика да сатиром помогне оно што је раније патосом истицао:

О земљо Грка, најмање те воле који највише дугују ти
Рођење, крв, и низ племенитих јунака
Што срамом сраме изрођене сад хорде.

Тек кад ускрсне пркосни отпор Шпарте,
Тек теба кад опет подари Епаминонде,
Тек кад деца Атине опет узимадну срца,
Кад мајке грчке опет буду рађале људе —
Онда ћеш устати, онда, не пре тога!

Хиљаду година једва доста да држава се створи,
Час један може у прах да је сатре.
И кад, кад ће човек опет сјај јој обновити,
Врлине вратити, победити судбину и време.

Запажања и искуства младог Бајрона била су на жалост тачна. Стихове његове говорили су из њега гнев, стид, туга, а не романтика. Побуне Грка у то време биле су спорадичне, људи више ишли у прогонство него у борбу и жртву. Више је било позадинских руководилаца него правих бораца, више инација на две стране него војника којима је морао у једној дужности кад је непријатељ један. Изгубили су на бојишту [redacted] главу Рига, Боцарис, Ипсиланти и још неки; али [redacted] разбијени Грци, зачудо били су једнодушни само у томе да остану и даље "робови од рођења до смрти".

Ствар ће постати акутнија двадесетих година XIX века, када ће, како је [redacted] предвидео Бајрон, прићи велике силе у помоћ. Помагао је понекад "Москов", наравно, онда кад је и њему ишло у рачун да удари Турчина. Помагала је Британије, наравно углавном ради [redacted] своје "интересне [redacted] сфере". Али двадесетих година десиће се у Британији нешто што није било само дипломатисање. Оснива се у Лондону Грчки комитет, који одмах ради на великом зајму Грчкој, на великим добровољним прилозима, и на сабирању добровољачких чета, у Британији пре свега. Десиће се тада и у самом Комитету нешто што такође није било дипломатија, него поштено оцењен тај и свој поступак. Енглези заборављају на све Бајронове сатиричне стихове и епиграме, [redacted] на његове нишане против краља, првих министара, лордова, [redacted] песника и критичара, и бирају свога славног сина [redacted] за члана Комитета; бирају, то јест, поштено, [redacted] једног правог и истрајног борца против сваког насиља, па и британског. Бајрон се прима, и [redacted] одлучује у себи да неће само писати писма или прогласе, него ће поћи на грчко бојиште као добровољац. У души тога [redacted] маховита човека, који је увек волео да на буре дода нову буру, морало је зашумети, затрести се из многих разлога. Сигурно га је дирнуо став "родне моје [redacted] земље"; сигурно га је загрејала идеја да херојство у поезији веже за херојство на делу; сигурно му је машту [redacted] хранила вајкадашња љубав, (студента класичног образовања) за класичну земљу свега људскога; сигурно је пожелео да се отараси за њега мало сувише [redacted] дуготрајне везе са Терезом Гвичоли; сигурно су већ доста трошени [redacted] тело и душа пожелели још нешто метеорско. Онај који је пре десетак година препливао Хелеспонт између две обале, сада је можда свим нагонима у себи пожелео да тако исто са опасношћу и бравуром преплива Хелеспонт између живота и смрти.

[redacted] Настаје преписка између Бајрона и руководилаца грчког устанка Маврокордатоса и Одисеја, између њега и Комитета у Лондону, и банкара и адвоката [redacted] његових који ће отада сав новац слати у Грчку. И онда је пукао глас по Британији и свој Европи: да на грчко бојиште одлази велики песник ~~[illegible]~~ лорд Бајрон. Године 1823-ће, из Ђенове, Бајрон ће отпловити по други пут у Грчку. Под оменом чудних, ~~[illegible]~~ увек фатално одлучних потеза: као што је раније из отаџбине отишао да се у њу никада више не врати, тако је сада из Италије, адоптираног свог завичаја, отишао у Грчку да се никада више ~~[illegible]~~ не врати. Из јуна 23-ће године, пошто је Бајрон стигао у Кефалонију, имамо стихове под насловом Дневник у Кефалонији:

> Пробудили се мртви — зар ја да спавам?
> Свет читав против тирана уст'о — зар ја да пузим?
> Жетва је зрела — зар оклевати да жањем?
> Не, не дремам ја! од трња ми лежиште,
> И сваки дан ми јек трубе у уху,
> И одјек његов у срцу.

Наравно, дочек у Грчкој био је војнички сјајан и људски топао и захвалан. Добио је Бајрон необичну униформу, много црвену, и ~~нарочито~~ особито украшен шлем. ~~наравно~~ Али већ после сасвим кратког времена знао је овај Британац челичне воље и змејевитих одлучности да ритам покрета и борбености грчке не стоји ни у каквој сразмери ни са његовом, ни са осталим униформама, и казао је у горкој шали: Изгледам у овој опреми као магарац у лављој кожи. ~~[illegible]~~ Ватре је било у Бајрону, памети је било у Бајрону, али не у револуционарима око њега. Нешто неспремно, бескрвно, а до лудила и ножа несложно. Бајрон организује све ~~[illegible]~~ своје енергије: мора кренути! Довлачи новац свој и енглески, пише на све ~~стране~~ адресе, нуди Грцима сваку службу од своје стране, подиже дух, тражи састанке и договоре завађених вођа, и трпи у себи ~~[illegible]~~ колико никада није трпео, само да не ~~[illegible]~~ ода сумњу и срџбу, да не би ослабио ствар. Испевао је и ратну песму Сулиотима, који су му били гарда и стража, дирљиво послушни и одани, али иначе, и они као сва Грчка, у ставу ~~[illegible]~~ чудних побуњеника, који живце чекају однекуд са стране. По енглески, Бајрон је Сулиотима казао ~~[illegible]~~ да је најлепши убојни крик: дужност.

> У бој, синови Сулиота!
> На ноге и на дужност!
> Амо је зид, тамо је ров —
> Хај, хај, Сулиоти —
> Амо је плен, тамо лепота,
> На ноге, лепо, и на дужност!

Састанак и дефинитивни договор за јуриш одлаже се и због кише, ветра и блата.

Бајрон је хтео да са својим људима, Енглезима, једним Италијаном и неким Грцима нападне један турски брод који се појавио пред Мисолунгијем, градићем у којем је Бајрон живео, али му руководилац борбама није ~~то~~ препад дозволио. ~~Напад~~ Јуриш и заузеће Епакта било је последња нада Бајрона борца и војника. Али до тога није дошло. Поцепаност, недржање речи, уздржавања од акције у последњем часу — били су страховити. Бајрон је водио борбу против пријатеља пре него што ће је предузети против непријатеља. Дошао је међутим јак земљотрес, ужасно влажна зима, поплава блата — све на руку оклевачима и инацијама. Бајрон је сав отрован, али морално свеједнако стрпљив. Из таквог натегнутог стања ~~се~~ излази се само уз прасак и слом. Слом ће бити и логичан и естетичан: ~~[illegible] и покор~~ врхунац и патетика, усред покора и јада, могли су се јавити само у Бајрону. Фебруара месеца он добија тежак напад врло сложене природе. ~~Опорави о се~~ Дигао се, али није слушао ~~[illegible]~~ савет да пође на Јонска острва на опоравак: рачунао је да ће његова ~~напад~~ болест можда покренути ствар и људе. Није дошло то, него нов напад на организам Бајрона. Опет се придигао, и једнога дана изјахао у шетњу. Тога дана, како је писао пријатељ Бајронов Хобхауз, „последњи је пут Бајрон жив прешао праг кућице у Мисолунгију.“ Чежњу своју да јуриша на ~~[illegible]~~ Епакт, жељу да стече војничку заслугу у служби слободи, да легне у војнички гроб — могао је положити само у своју последњу песму. Јануара ~~24~~ 22-ог године 1824-е напунио је тридесет шест година. Јуначки тужна песма о том рођен-дану биће последња Бајронова песма; ~~Умро је априла исте године.~~ и у њој је још сјединио Грчку са собом. Умро је средином априла. Песма има овакву садржину:

> Време је да се ово срце смири,
> Друге кад више не зна да узнемири;
> Ал ако сам не могу више бити вољен,
> Ја још хоћу да волим.
>
> По данима мојим зажутело лишће —
> Минуше љубави цветови и плоди;
> Црв, рђа што гризе, јади,
> Они су само моји.
>
> Ватра што у грудма ми још хара
> Самотна је к'о острво вулканско;
> Буктињу њен пламен више не пали,
> Ломачу тек за умрлога.

Наде, зебње и ревносне бриге,
И силовита кидања бола,
и моћ љубави — ту више учасник нисам;
Само ланце њихове вучем.

Али не тако, нити овде,
Нити сада такве мисли да трзају душу!
Слава је овде покров јунака,
Или венац по челу.

Мач, застава и бојиште,
Гларија и Грчка су око мене!
Шпартанац онај на штиту што бе донесен
Слободнији није био.

Прени се! [не Грчка, она је будна,]
Већ ти, душе, у мени;
Сети се где животне крви порекло ти лежи,
И удри ваљано и тачно.

Изгази страсти што главу дижу!
Мушкости, чувај се! равнодушни нек ~~[illegible]~~
Буду ти осмех или срџба
Сваке лепоте.

Младост ако жалиш, немој ни да живиш;
Ово је часног умирања земља.
Устај, на бојиште пођи, и тамо
Последњи дах издахни.

Пронађи — чешће се тражи но нађе —
Војнички гроб, најлепши за тебе;
Погледај око себе, изабери место,
И на починак лези.

Трагичнију узалудност (боље и жртве) није доживео ваљда ниједан ~~[illegible]~~ песник, ниједан борац. Никада плах и полетан човек није на себе наложио страшнији мартириј стрпљења и чекања, но што је било кушање Бајрона у Грчкој, која је, у оно време, мање волела своју слободу но Британац добровољац.

[Као што је са парадама и усхићењем био дочекан, тако је са ~~крином~~ Бајрон горчином и болом био оплакан. Грци су хтели тело ~~Бајроново~~ његово да сахране у Тезејевом храму у Атини. Отаџбина је тражила своје дете. Неко време је срце из балсамована тела покојнога лежало у Мисолунгију. Британија је најзад узела све. Пловио је ~~Бајрон~~ Бајрон на таласима у завичај, под увек истим оменом: да се из њега никада више не врати ни у Грчку ни у Италију.

А Грчка се ослободила неколико година касније, уз велику помоћ са стране: Руси и Енглези сатрли су турску флоту. Можда је и та некадашња, озбиљно битна помоћ са стране — један од разлога што Грци ни ~~разлог што им~~ данас не могу да се уједине да сами доврше што отаџбина тражи.

Исидора Секулић